

Sukces edukacyjny szkoły w aspekcie psychologii pozytywnej

Wyzwania współczesnej edukacji

Szkoła sukcesu, szkoła szans i możliwości rozwojowych uczniów, szkoła odkrywców talentów, akademie talentów – to jakże często powtarzane dziś hasła w polskich szkołach, mające na celu zwrócenie uwagi rodziców oraz władz oświatowych na priorytety danej placówki. Czy rzeczywiście tak jest, że za tymi, zdawałoby się pięknymi, słowami stoi rzeczywistość równie przyjazna dziecku? Niewątpliwie w wielu przypadkach tak jest. Moim celem nie jest negowanie starań i wysiłków wkładanych przez współczesnych pedagogów i nauczycieli w edukację, lecz zwrócenie uwagi na subtelność zagadnienia dotyczącego sukcesu w wymiarze jednostkowym i zespołowym, w odniesieniu do aktualnych celów pracy szkoły, przyszłych jej rezultatów oraz rozróżnienie tych perspektyw. „Świadomość tego, że edukacja dzieci i młodzieży jest kluczem do sukcesu narodu, istniała zawsze [...] Wciąż pozostaje pytanie: czy szkoła odpowiada na potrzeby narodu i czy jest dostosowana do możliwości uczniów?”¹

W czasach, w których rywalizacja i komercjalizacja dociera także do działań edukacyjnych szkół i placówek oświatowych, warto zastanowić się nad wyzwaniami, możliwościami, a także granicami walki o osiągnięcia, sukces, pozycję, miejsce bądź prestiż. Choć są to ważne aspekty ludzkiego życia, bez których nie byłoby rozwoju społecznego, ekonomicznego i gospodarczego, to jednak ich realizacji w odniesieniu do dzieci i młodzieży powinna przyświecać wiedza dotycząca ich potrzeb psychicznych wynikających z danego etapu rozwojowego oraz wrażliwość na rozwijającą się strukturę osobowości młodego człowieka. Często jednak – w pogoni za sukcesem, za wynikami sprawdzianów, egzaminów, konkursów, olimpiad, oraz w toku dokonywanych porównań z wynikami innych placówek – zapomina się o pojedynczym uczniu, o jego wewnętrznej motywacji, emocjach i przeżyciach związanych z dokonującymi się ocenami

¹ I. Majewska-Opiełka, *Logodydaktyka w edukacji*, Sopot 2014, s. 9–11.

i weryfikacją. Recz nie w tym, by negować zasadność sprawdzianów bądź egzaminów zewnętrznych, które przeprowadza się we wszystkich krajach Unii Europejskiej i z całą pewnością stanowią one jeden z czynników motywujących do pracy zarówno uczniów, jak i nauczycieli. Ważne jest jednak, by pamiętać, że egzaminy te nie stanowią najważniejszego celu edukacji, a największe osiągnięcia zapewnia wewnętrzna motywacja uczniów, nie czynniki i standardy zewnętrzne.

Nie jest sukcesem zorganizowanie imprezy, żeby zebrać pieniądze na cele charytatywne, kiedy koszty tej imprezy są wyższe niż zebrane datki. Nie jest skutecznym działaniem nauczanie uczniów matematyki w stopniu wystarczającym, aby zdali testy maturalne, jeśli kosztem będzie niechęć do przedmiotu².

W swojej pracy w poradni psychologiczno-pedagogicznej mam częsty kontakt z dobrymi uczniami, którzy w toku edukacji tę motywację do nauki zatracili. Zdarza się, że „szkoła jest dla niektórych dzieci wspaniałym doświadczeniem. Dla innych stanowi najgorszy okres w życiu. Każde dziecko jest geniuszem. Niestety ten geniusz może zostać nieodkryty przez system edukacji. Co więcej, geniusz może zostać zmiażdżony”³. Ważne jest zatem takie organizowanie edukacji, by nie dochodziło do sytuacji, w których „trójkowy uczeń wygrywa z piątkowym, tylko dlatego, że uczy się tego, czego piątkowy się nie uczy”⁴. Motywacja do nauki i rozbudzanie ciekawości poznawczej mogą objąć wszystkich uczniów, bez względu na poziom i rodzaj ich zdolności. Ważne jest, by potrafić te zdolności odkryć i umiejętnie rozwijać.

Liczne badania dotyczące ludzi wybitnych, geniuszy, dowodzą, że są nimi osoby, które potrafią łamać stereotypy, rutynę, nierzadko zasady. Warto czerpać wiedzę dotyczącą ludzi sukcesu, ludzi wybitnie zdolnych, utalentowanych, analizować proces ich rozwoju i dochodzenia do wybitnych osiągnięć, by stworzyć w szkołach warunki do optymalnego rozwoju dzieci i młodzieży oraz by ustrzec edukację przed popełnianiem błędów. Jak wiadomo, „ci, którzy nie uczą się na błędach znanych z historii, są skazani na ich powtarzanie”⁵.

Wiadomo, że Einstein był wybitnie inteligentny, ale powiedzieć, że IQ decyduje o geniuszu to za mało. Już Francis Galton, podejmując w XIX w. pierwsze w historii badania nad inteligencją, doszedł do wniosku, że geniusz jest wynikiem nie tylko cech intelektualnych, ale też innych właściwości, jak niezwykła energia, niezależność w myśleniu oraz determinacja⁶.

Okazuje się, że właściwości, które posiada każde dziecko, tj. ciekawość świata, potrzeba zadawania pytań, spontaniczność, energia w działaniu, fantazjowanie

² Tamże, s. 84.

³ R. Kiyosaki, *Dlaczego piątkowi uczniowie pracują dla trójkowych, a czwórkowi zostają urzędnikami*, Osielsko 2013, s. 25.

⁴ Tamże, s. 27.

⁵ Tamże, s. 38.

⁶ J. Nikodemka, *Przepis na geniusza*, [w:] *Sekrety geniuszu. Poznać i zrozumieć człowieka*, red. J. Nikodemka, Warszawa 2011, s. 70.

(wymyślanie nowych słów, zwrotów, zabaw), a niekiedy także odwaga i upór, są cechami ludzi wybitnych, geniuszy. Wymienione cechy i zachowania niekiedy jednak nie są mile widziane w środowisku szkolnym, ponieważ bywają kłopotliwe, niewygodne. Wymagają bowiem od nauczycieli kreatywności, elastyczności myślenia oraz zaangażowania w poszukiwaniu rozwiązań, odpowiedzi. Właśnie w edukacji pytania i dociekliwość ze strony uczniów mają ogromne znaczenie dla ich rozwoju i poznawania nowej wiedzy.

Warto zatem zastanowić się, co takiego dzieje się w wielu polskich szkołach, że ta naturalna dla każdego młodego człowieka ciekawość poznawcza ku odkrywaniu nowych zjawisk dotyczących otaczającego świata, tak często ztraca się nawet w odniesieniu do dobrych uczniów, chociażby na rzecz obowiązku, podporządkowania i rutyny. A przecież nie samo dostosowanie się do wymagań otoczenia jest istotą naszego życia. Z pewnością samorealizacja, autokreacja oraz zachowania twórcze i proaktywne dają poczucie zadowolenia i spełnienia jednostki w obszarze zainteresowań, pasji czy zdolności. Mając na względzie naturalne dążenie człowieka do zaspokojenia potrzeb, nie tylko biologicznych, lecz także intelektualnych, związanych z samorealizacją, można w procesie edukacji wspierać uczniów w rozwoju kreatywności, twórczego rozumowania, a nie jedynie zapamiętywania i odtwarzania informacji w celu osiągnięcia jak najlepszych wyników na sprawdzianach i egzaminach. Z pewnością ten aspekt edukacji, choć nie bez znaczenia, najistotniejszy nie jest. Dostrzeganie różnic wśród cech, predyspozycji i zdolności uczniów oraz wspieranie ich indywidualnego potencjału rozwojowego z pewnością przyniesie więcej korzyści na drodze edukacyjnego sukcesu. Kreatywność dzieci wyrażana jest często poprzez spontaniczność, pomysłowość i ciekawość, które, gdy są tłumione, niestety stopniowo maleją.

Scott Thorpe, poliglota, konstruktor robotów, komputerów i urządzeń medycznych, analizując sposób myślenia wybitnych ludzi, doszedł do wniosku, że

[...] sekret geniuszu tkwi w specyficznym sposobie myślenia. To, że geniusz może rozwiązać dowolnie trudny problem, wynika z tego, iż jego myślenie cechuje jedna kardynalna zasada: łamanie reguł. Reguły blokują pomysłowość, gdyż ich słuszność wydaje się niepodważalna. Przesłaniają dziesiątki lepszych rozwiązań, które odbiegają od regułowej rutyny⁷.

Niekiedy nie da się zrealizować danego celu, idei, pomysłu, twórczego rozwiązania problemu bez zburzenia starego porządku, choć działania te nie zawsze muszą być regułą czy koniecznością. Bardzo często zarówno w nauce, jak i w życiu nowe pomysły istnieją i funkcjonują w towarzystwie starych zasad. Nie zawsze rozwój jest równoznaczny z burzeniem, łamaniem czy sprzeciwem wobec starych osiągnięć.

⁷ J. Nikodemka, dz. cyt., s. 70–71.

Rzadko zmiana jednego paradygmatu na inny dokonuje się w sposób ostateczny i nieodwołalny, jak to chcą widzieć zwolennicy rewolucyjnego wprowadzania nowości. Częściej stare paradygmaty istnieją obok nowych. Jeśli uznamy tę prawdę, możemy wybierać pomiędzy starym a nowym paradygmatem w zależności od problemu⁸.

Kreatywność to także elastyczność myślenia, umiejętny wybór pomiędzy koniecznością zmiany a możliwością korzystania ze starych zdobyczy i osiągnięć naukowych. Do sukcesu w edukacji prowadzi uczenie twórczego, kreatywnego myślenia, nierzadko odwagi w łamaniu reguł, stawianiu nowych pytań bądź hipotez, nie mniej ważne jest też uwzględnianie w tym procesie zasad etycznych, zgodnie z myślą Einsteina: „Nie staraj się być człowiekiem sukcesu, staraj się raczej być człowiekiem z wartościami”⁹.

Chodzi zatem o taki proces edukacji, który służy rozwijaniu myślenia i świadomego respektowania zasad etycznych w imię szacunku wobec drugiego człowieka, myślenia, które pozwala rozróżnić, kiedy należy daną wiedzę respektować, a kiedy zmieniać, by decyzje te były dobre zarówno dla świata nauki, jak i dla wszystkich stron dialogu. Zaufanie do tego co już wiemy, szanowanie osiągnięć kultury i nauki oraz elastyczność, otwartość i ciekawość poznawcza na to, co nowe i jeszcze nieodkryte nie muszą się wykluczać, lecz uzupełniać, gdyż „nie nauczanie jest utraconą sztuką, ale szacunek dla niego jest zagubioną tradycją”¹⁰. Edukacja nastawiona na sukces powinna więc uwzględniać wszystkie sfery rozwoju młodego człowieka, nie tylko intelektualną, lecz także etyczną, by wysiłki naukowców i odkrywców nie były wykorzystywane do negatywnych celów. „Sama wiedza to za mało, potrzebna jest mądrość, czyli zdolność do właściwego wykorzystania tej wiedzy”¹¹.

Sukces w edukacji to coś więcej niż przekaz informacji i wiedzy weryfikowanej wysokimi wynikami sprawdzianów i egzaminów. Sukces edukacyjny to nie tylko umiejętność łamania reguł, starego porządku, ani też kurczowe trzymanie się tego, co już odkryte, zbadane. Bez otwartości na nowe sposoby myślenia nie będzie postępu, także bez szacunku wobec świata i innych ludzi ów postęp może być wyraźnie zagrożony. Sukces edukacji to nade wszystko kształtowanie umiejętności dokonywania właściwych wyborów, twórczego, lecz także krytycznego, myślenia, to wreszcie rozwój empatii, świadomości, samoświadomości i samokontroli, które ułatwiają funkcjonowanie młodego człowieka w świecie nadmiaru informacji, charakterystycznym dla czasów postmodernizmu.

⁸ Y. Wind, C. Crook, R. Gunther, *Umysł – nasze prawdziwe oczy. Jak odrzucić przestarzałe schematy myślenia*, Warszawa 2006, s. 63.

⁹ I. Majewska-Opiełka, dz. cyt., s. 28.

¹⁰ Tamże, s.189.

¹¹ Tamże, s. 56.

Zygmunt Bauman w swojej książce *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, pisanej niejako na marginesie klasycznego dzieła Z. Freuda, wskazuje, że przyczyną cierpień człowieka postmodernizmu nie jest już nadmiernie opresyjne społeczeństwo, na co wskazywał twórca psychoanalizy. Najważniejszą przyczyną współczesnych rozterek i braku satysfakcji jest nadmiar wolności i możliwości¹².

Dlatego w dzisiejszych czasach wartość edukacji określa nie tylko bogactwo przekazywanej wiedzy, lecz także zdobywane przez uczniów umiejętności dobrego radzenia sobie w świecie:

Skuteczność szkoły to nie dobre wyniki w testach dziś, to codzienne zdawanie egzaminu z życia – i dzisiaj, i za wiele lat. To także stworzenie takiej atmosfery, aby już dziś uczniowie czuli się szczęśliwi i również w przyszłości potrafili być szczęśliwi. Dobrze zdawane testy tego nie zapewnią. Społeczeństwo tworzą ludzie myślący, ale także czujący, potrafiący świadomie tworzyć własny los i zdolni do współdziałania¹³, gdyż w „przeważającej większości życie nie jest współzawodnictwem, ale współpracą¹⁴.

Kształtowanie umiejętności współpracy, współdziałania i współodpowiedzialności to również ważne aspekty edukacji. Bez rozwoju tych zdolności w wieku szkolnym trudno o ich posiadanie w życiu dorosłym. Dlatego ważne jest dziś postawienie pytania, na ile w polskiej szkole uczy się współpracy między uczniami, a na ile akcent edukacji pada na rywalizację wzbudzaną wynikami testów i sprawdzianów.

Żyjemy w czasach globalizacji, pomału stajemy się obywatelami świata. Dzisiaj wychowując młodego człowieka, trzeba dać mu moc życia i działania w różnych warunkach, w każdym miejscu na świecie, przygotować do zmiennego środowiska i oczekiwań. W tym celu nie wystarczy przekazanie wiedzy merytorycznej ani przygotowanie w zakresie kontaktu z technologią. Nie wystarczy nawet nauczanie krytycznego myślenia czy rozwiązywania problemów. Trzeba wychować człowieka z wewnętrznym poczuciem bezpieczeństwa. To mogą zapewnić siła charakteru oraz poczucie tożsamości¹⁵.

Edukacja sukcesu zatem to taka edukacja, której celem jest „czynienie świata lepszym miejscem do życia”¹⁶.

¹² W. Muszyński, *Miłość, wierność i uczciwość na rozstajach współczesności*, Toruń 2008, s. 18.

¹³ I. Majewska-Opiełka, dz. cyt., s. 86.

¹⁴ Tamże, s. 130.

¹⁵ Tamże, s. 15.

¹⁶ Tamże, s. 44.

Sukces edukacyjny oparty na założeniach psychologii pozytywnej

Wiele cennych wskazówek, przydatnych w realizacji wizji edukacji sukcesu, przynoszą najnowsze osiągnięcia psychologii pozytywnej. Koncentracja tego nurtu myślenia na zasobach człowieka, jego mocnych stronach (tzw. siłach sygnaturowych), wreszcie na rozwoju takich przymiotów, jak: mądrość, wrażliwość, współczucie bądź wdzięczność mogą stanowić drogowskaz oraz fundament właściwie pojętej edukacji sukcesu, edukacji opartej na wspieraniu zarówno kreatywności i odwagi w dążeniu do celu, jak i etycznego wymiaru człowieczeństwa.

Wiedza z zakresu najnowszych osiągnięć w dziedzinie psychologii bądź neuropsychologii powinna być znacząca przede wszystkim w pedagogice jako dyscyplinie naukowej bezpośrednio wdrażającej ją do praktyki pedagogicznej, bowiem „psychologia pozytywna poświęca sporo uwagi wychowaniu. Można czerpać z jej badań nad poszczególnymi cechami charakteru czy osobowości, które decydują o udanym życiu”¹⁷. W odróżnieniu od psychologii klinicznej, tradycyjnie skoncentrowanej na deficytach, chorobach i zaburzeniach, nowy sposób podejścia, zaproponowany przez amerykańskiego psychologa Martina Seligmana, uzupełnia edukację o koncentrację na potencjale człowieka, jego cnotach, sile i możliwościach rozwojowych sprzyjających samorealizacji, transgresji oraz osiąganiu dobrostanu psychicznego w dążeniu do szczęścia. Ze względu na to, że wszelkie działania człowieka sprzyjające realizacji życiowych pasji, zdolności czy talentów wzmacniają poczucie spełnienia, zadowolenia z odniesionych sukcesów, wreszcie poczucie dobrostanu psychicznego, edukacja szkolna oparta na założeniach psychologii pozytywnej, skoncentrowana na zasobach osobowościowych, cnotach i siłach charakteru, wpisuje się w wizję edukacji nastawionej na sukces.

Peterson i Seligman na podstawie bardzo starannych analiz kulturowego i naukowego rozumienia psychicznych wyznaczników dobrego życia wyróżnili ich zdaniem uniwersalnie korzystne właściwości psychiczne składające się na ludzki charakter. Są to 24 siły charakteru tworzące 6 cnót: *człowieczeństwo* (dobroć, miłość), *powściągliwość* (skromność, samokontrola, rozwaga), *mądrość* (twórczość, ciekawość, chęć uczenia się, inteligencja społeczna, mądrość, racjonalność), *odwaga* (witalność, zaradność, koherencja), *sprawiedliwość* (lojalność, zespołowość, przywództwo), *transcendencja* (nadzieja, wdzięczność, wybaczenie, podziw dla piękna, duchowość, poczucie humoru)¹⁸.

Wymienione cnoty są ujęte w systemie Klasyfikacji Sił Charakteru VIA. Zgodnie z tą klasyfikacją:

¹⁷ Tamże, s. 55.

¹⁸ E. Trzebińska, *Psychologia pozytywna*, Warszawa 2008, s. 73.

Mądrość dotyczy sił charakteru, które pociągają za sobą nabywanie i wykorzystywanie wiedzy. Wola zrealizowania celów w obliczu przeciwności zewnętrznych lub wewnętrznych jest główną cechą odwagi. Siły charakteru związane z cnotą człowieczeństwa dotyczą pozytywnych interakcji społecznych z przyjaciółmi i członkami rodziny. Sprawiedliwość uwidacznia się w interakcjach z szerszą społecznością. Powściągliwość odnosi się do sił, które chronią nas przed wszelkiego rodzaju przesadą w zaspokajaniu naszych potrzeb. Siły, które łączą nas z szerszym wszechświatem, składają się na cnotę transcendencji. Ta szóstka szerokich kategorii cnót konsekwentnie wyłaniających się z dotychczasowych badań jest zdecydowanie wszechobecna i prawdopodobnie uniwersalna. Mogą one być zakorzenione biologicznie poprzez proces ewolucji, wybrane jako sposób wykonywania ważnych zadań niezbędnych dla przetrwania gatunku¹⁹.

Można dodać iż wartości te są ważne nie tylko dla samego przetrwania gatunku, lecz także dla jakości tego przetrwania, dla realizacji idei człowieczeństwa przejawianego w sposobie życia i postrzegania świata w duchu wrażliwości, mądrości i pokory wobec świata oraz innych ludzi.

Psychologia pozytywna szczegółowo opisuje każdy z wymiarów dążenia do szczęścia, tzw. wymiar hedonistyczny oraz wymiar eudajmonistyczny zajmujący się dążeniem do życia pełnego sensu. W odróżnieniu od pierwszego z nich, w którym poczucie szczęścia obejmuje doraźne przyjemności i zadowolenie, eudajmonistyczny wymiar życia stanowi o jego wartości i głębi. Autorzy tego nurtu wyraźnie podkreślają, że:

Istotą człowieka, jego natury, nie są wrażenia zmysłowe, emocje, nastroje czy doznania, lecz umysł, cele, przekonania, poglądy, wartości – z akcentem na wartości i zdolność nadawania sensu doświadczeniom własnym i innych ludzi. Każdy człowiek zależy od innych ludzi, a tym samym podlega wymogom moralnym²⁰.

W edukację wpisane jest również wychowanie dzieci i młodzieży, dlatego wartości podkreślane przez psychologię pozytywną, niezwykle ważne dla właściwego i szczęśliwego funkcjonowania człowieka, takie jak: mądrość, wdzięczność, współczucie, są równie istotnymi elementami pozytywnej edukacji i dobrego wychowania. Badania w zakresie psychologii pozytywnej jednoznacznie podkreślają, jak bardzo formułowanie słów wdzięczności sprzyja dobrym relacjom, podnosi samoocenę, przeciwdziała trudnościom, a nawet poprawia osobiste zdrowie i podnosi poczucie jakości życia. Percepcja rzeczywistości wyrażająca wdzięczność zakłada zadowolenie z tego, za co ową wdzięczność wyrażamy.

Zdolność do wyrażania wdzięczności może być traktowana jako moralna cecha emocjonalna w tym sensie, że pojawia się i wywiera pewien skutek na ten obszar funkcjonowania, który dotyczy czynienia dobra innym ludziom. Po pierwsze – przeżywanie wdzięczności ułatwia rozpoznanie moralnego zachowania innych

¹⁹ A. Carr, *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu i ludzkich siłach*, Poznań 2009, s. 73.

²⁰ J. Czapiński, *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka*, Warszawa 2004, s. 76–77.

ludzi. Jeśli czuję do kogoś wdzięczność, to znaczy, że jest to ktoś, kto kieruje się moim dobrem. Po drugie – wdzięczność motywuje zachowania moralne, ponieważ jedną z form przejawiania się wdzięczności jest chęć odwzajemnienia, czyli działanie na korzyść kogoś, komu jesteśmy wdzięczni lub ludzi w ogóle. Po trzecie – wdzięczność przyczynia się do rozwijania i umacniania się moralności tych, którym została okazana. Otrzymanie od kogoś oznak wdzięczności jest bowiem odbierane jako nagroda, więc ci, którym jesteśmy otwarci wdzięczni, w przyszłości okażą się prawdopodobnie bardziej skłonni do działania dla dobra innych. Badania dostarczają mocnego potwierdzenia zarówno dla orientacyjnej, jak i promującej moralność funkcji wdzięczności²¹.

Pozytywna funkcja wdzięczności w edukacji i wychowaniu jest więc niewątpliwa. Podobnie jak cnota mądrości, której rozwój można uznać za najważniejszy cel edukacji. Mądrość wiąże się z „wybitnym poziomem osobistych i interpersonalnych kompetencji, łącznie z umiejętnościami słuchania, oceniania i dawania rad, i jest wykorzystywana dla dobra swojego i innych”²². Trudno mówić zatem o dobrej edukacji, wreszcie o sukcesie w edukacji i wychowaniu, jeśli nie uwzględnimy w tym procesie akcentu na rozwój kardynalnych cnót człowieka służących szczęśliwemu, dobremu i godnemu życiu.

„Koncepcja mądrości może funkcjonować jako selektor służący wzmocnieniu lub redukcji emocji, wartości i motywów, zaangażowanych w proces stawiania się *dobrą* ludzką istotą”²³. W definiowaniu mądrości jako jednej z najważniejszych cnót człowieka podkreśla się wagę

orientacji na wspólne dobro. Mądrość jest z istoty rzeczy pojęciem intra- i interpersonalnym. Z jednej strony mądrość wymaga wiedzy o tym jak żyć, by z osobistego punktu widzenia życie miało sens i było satysfakcjonujące [...] i z drugiej równie istotnym aspektem mądrości jest uwzględnianie kwestii intrapersonalnych. Mądrość nie jest wiedzą wykorzystywaną jedynie dla umacniania indywidualnego dobrostanu; wykorzystuje się ją także dla dobra innych²⁴.

Wreszcie na szczególną uwagę zasługuje szeroko omawiane w psychologii pozytywnej pojęcie duchowości człowieka. Trzebińska zauważa jednak, że:

Duchowość jest jedną z najtrudniejszych do określenia właściwości psychicznych. Na podstawie różnorodnych definicji, które powstały w ramach filozofii i psychologii, można przyjąć, że jest to mechanizm psychiczny, w którym splatają się dwa dążenia: do nieskończoności i do doskonałości²⁵.

Założenia i teorie wyrosłe na gruncie psychologii pozytywnej są od wielu lat szeroko wdrażane w procesie edukacji w wielu krajach. Można tu wymienić Geelong Grammar School Journey of Positive Education bądź Program

²¹ E. Trzebińska, dz. cyt., s. 76–77.

²² A. Carr, dz. cyt., s. 181.

²³ J. Czapiński, dz. cyt., s. 140.

²⁴ Tamże, s. 143.

²⁵ E. Trzebińska, dz. cyt., s. 79.

Uniwersytecki PEN służący przeciwdziałaniu depresji, których niewątpliwe sukcesy mogą stanowić inspirację dla polskiej szkoły i edukacji. Programy, na których oparta jest praca w tym nurcie, ma na celu: promowanie optymizmu, przeciwdziałanie depresji, zmniejszanie stanów lękowych, wzmacnianie sił charakteru, rozwijanie cnót, co w myśl założeń teorii Seligmana sprzyja zdrowiu, poczuciu dobrostanu i szczęścia wśród dzieci i młodzieży, a nade wszystko rozwija poczucie sensu życia młodego człowieka. Wychodząc z założenia, że każdy człowiek jest wyposażony w cnoty i siły charakteru, można uznać, że wzmacnianie ich w toku edukacji sprzyja ich lepszemu rozwojowi. Koncentracja na pozytywnych doświadczeniach odwraca tendencję do skupiania się na tym, co uczniom nie wyszło i dostrzegania zmartwień, niedociągnięć, problemów. Ponadto dostrzeganie sił charakteru w sobie i u innych rozszerza obraz osoby o cechy ważne pod względem etycznym i moralnym, co istotnie zmienia i rozszerza perspektywę postrzegania świata. Rozwój cnót w sobie oraz dostrzeganie ich u innych osób pozwala doceniać siebie, a także wykraczać poza własne *ja*, doceniać także innych. To poszerzanie perspektywy pozwala również łatwiej wyjść z sytuacji konfliktu, rozwiązać problemy między uczniami, dojść do kompromisów. W wielu polskich szkołach, pod okiem wybitnych i wrażliwych nauczycieli, nawet bez celowego podkreślania idei psychologii pozytywnej, cenione w tym nurcie wartości są od lat promowane i rozwijane, ponieważ mają one wymiar uniwersalnych cnót, o których już w starożytności pisali filozofowie. Nie są to więc treści zupełnie nowe, nie mniej jednak celowa, systemowa, skoncentrowana na wartościach psychologii pozytywnej praca w obszarze edukacji, poparta wynikami badań nad szczęściem człowieka, poczuciem dobrostanu – *wellbeing*, rozwojem cnót, może przyczynić się do bardziej umiejętnego, świadomego i konsekwentnego wdrażania tej wiedzy w procesie edukacji oraz wychowania w kierunku pozytywnego rozwoju dzieci i młodzieży. Edukacja jest bowiem „najpotężniejszą bronią, jakiej można użyć do zmiany świata”²⁶. Ważne, by owa broń była skonstruowana z wartości humanistycznych, w której mądrość i miłość są najważniejszymi wyznacznikami sukcesu i sensu życia człowieka.

Jedną z metod pracy terapeutycznej, jak również pracy z uczniami, wpisującą się w założenia psychologii pozytywnej i jednocześnie nastawioną na rozwój uważności, wrażliwości oraz współczucia – tak istotnych cnót człowieka – jest *mindfulness*. Metoda ta jest dość nowa, aktualnie jednak prężnie rozwijająca się, dlatego wprowadzenie jej do bezpośredniej pracy z uczniami można uznać za działanie niezwykle obiecujące w kierunku poprawy nie tylko koncentracji uwagi, z którą często dzisiejsi uczniowie w czasach nadmiaru informacji i bodźców mają trudności, lecz także kształtowania wymienionych cech osobowości. Pokrótkie zdefiniuję te pojęcia zgodnie z podstawami teoretycznymi *mindfulness*.

²⁶ I. Majewska-Opiełka, dz. cyt., s. 5.

W metodzie tej uważność określa się jako „sposób bycia w świecie. Być uważnym znaczy nie tyle reagować, ile cierpliwie, z otwartością i współczuciem odpowiadać na zawsze obecny bieg wydarzeń i doświadczeń życiowych”²⁷. Kwestia uważności jest ważna w życiu, w relacjach społecznych, ponieważ obejmuje szereg istotnych właściwości sprzyjających temu, co pozytywne w tych relacjach. Obejmuje bowiem nie tylko tzw. bycie uważnym na bieżącą chwilę, lecz także cierpliwość, otwartość i współczucie jako niezwykle istotne cechy ludzkiego funkcjonowania. Cierpliwość z kolei oznacza, że:

[...] każdej sytuacji pozwalamy się rozwinąć bez potrzeby manipulowania nią, wpływania na jej wyniki lub kontrolowania tych wyników. Chodzi po prostu o to, abyśmy byli obecni bez względu na to, co się wydarza, nie okazując reakcji wypływających ze strachu lub chęci chronienia siebie [...]. Cierpliwość jest zaproszeniem do czekania na pojawienie się uważnej, świadomej odpowiedzi – pozwalamy, aby wszystkie doświadczenia się w pełni ujawniły, nie przerywając ich biegu²⁸.

Tak zdefiniowane zostały pozostałe cechy:

Otwartość – oznacza zainteresowanie wynikami tego, co się nam przydarza. Chodzi tu o ciekawość nieobciążoną opiniami, uprzedzeniami lub oczekiwaniami, o ten rodzaj dociekliwości, który sprawia, że zastanawiamy się, co wyniknie z danej sytuacji. Otwartość wiąże się również z otwarciem zmysłów na bieg doświadczeń i ogarnięcie doświadczeń życiowych takimi, jakie się objawiają [...]. *Współczucie* – oznacza, że odkładamy na bok potrzebę manipulowania wynikami i ich kontrolowania i dostosowujemy się do potrzeb i uczuć innych, a także do naszych potrzeb i uczuć. Podejście nacechowane autentycznym współczuciem nie zmienia się w reakcji na jakąkolwiek osobę lub jakiekolwiek doświadczenie. Nie ma znaczenia czy druga osoba jest naszym bliskim przyjacielem czy wrogiem, a nawet czy w ogóle jest to osoba. Prawdziwe współczucie to głęboka, szczerza troska o dobro każdej żywej istoty we wszechświecie²⁹.

Wprowadzenie tej metody do praktyki edukacyjnej może przynieść korzyści w zakresie lepszej uważności dzieci na lekcjach, a także sprzyjać poprawie relacji między uczniami w szkole i w klasie, szczególnie że z założenia metoda ta służy rozwojowi empatii i współczucia. Badania wykazują, że praktyka uważności oraz „uważny styl życia może także zwiększyć skuteczność stosowanych terapii medycznych, psychologicznych i emocjonalnych – coraz częściej fakt ten potwierdzają badania naukowe”³⁰. Uważność jest ponadto przeciwieństwem bezrefleksyjnego stylu funkcjonowania, a przecież właśnie rozwijanie umiejętności logicznego rozumowania, wyciągania wniosków oraz zdolności refleksyjnego myślenia leżą u podstaw pedagogiki, nauczania i wychowania. Owa uważność, wzbogacona rozwojem wrażliwości, empatii i współczucia, daje

²⁷ T. Roberts, *Mindfulness. O sztuce uważności*, Sopot 2015, s. 9.

²⁸ Tamże, s. 14.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże, s. 16.

szansę na większą efektywność procesu edukacji oraz wychowania dzieci i młodzieży, począwszy od profilaktyki w celu zapobiegania objawom niedostosowania bądź zaburzeń zachowania, a skończywszy na działaniu terapeutycznym w tym zakresie – zwłaszcza że treningi uważności pomagają także w radzeniu sobie z tak wszechobecnym w dzisiejszych czasach stresem i przeciążeniem (na przykład treningi redukcji stresu). Wartość tej metody jest więc obecnie bardzo istotna. Metod, form, technik pracy oraz szczegółowych ćwiczeń opartych na tej metodzie nie będę szczegółowo omawiać ze względu na ich wielość oraz ramy niniejszego opracowania, nie mniej są one dokładnie opracowane w licznych publikacjach, m.in. Kabat-Zina czy publikacjach Boba Stahala i Elishy Goldstein *Uważność. Trening redukcji stresu metodą mindfulness*³¹ oraz Thomasa Robertsa *Mindfulness. O sztuce uważności*³².

I wreszcie szczególnie przekonuje o wartości tej metody jej filozoficzne podłoże. Jeden z twórców tej metody Kabat-Zin wyraźnie podkreśla, że:

Każdy człowiek u swoich podstaw jest kimś cudownym, z niewyobrażalnym potencjałem do nauki, rozwoju, zdrowienia i transformacji przez całe życie; że każdy z nas jest czymś więcej niż o sobie myśli; że jest doskonały taki, jaki jest, nawet wzięwszy pod uwagę wszystkie niedoskonałości, z których sobie zdaje sprawę³³.

Takie rozumienie człowieka oraz promowanie omówionych wartości w procesie nauczania i wychowania niosą szansę na sukces w działaniach edukacyjnych, wychowawczych, terapeutycznych, na sukces dzielony i doświadczany zarówno przez uczniów, jak i pedagogów oraz rodziców. Koncentracja metody *mindfulness* na rozwijaniu empatii, otwartości i współczucia sprawia, że stanowi ona bardzo ważne narzędzie sprzyjające rozwojowi emocjonalnemu dzieci i młodzieży w humanistycznym, głęboko ludzkim wymiarze człowieczeństwa.

Wpływ postawy nauczyciela na rozwój motywacji uczniów do nauki w toku mechanizmów lustrzanych

O tym, jak istotny wpływ na modelowanie zachowań ucznia, na rozbudzanie pasji i zainteresowań, wreszcie na kreatywność i empatię ma postawa nauczyciela wykazują badania z zakresu neurobiologii, dotyczące tzw. neuronów lustrzanych. Zespół naukowców „profesora Giacomo Rizzolattiego zajmował się badaniem tzw. mózgu ruchowego, a konkretnie obszarów mózgu odpowiedzialnych za

³¹ Zob. B. Stahl, E. Goldstein, *Uważność. Trening redukcji stresu metodą mindfulness*, Sopot 2015.

³² Zob. T. Roberts, *Mindfulness. O sztuce uważności*, Sopot 2015.

³³ B. Stahl, E. Goldstein, dz. cyt., s. 10.

planowanie i wykonanie określonych ruchów”³⁴. Naukowcy podjęli się wykonania ciekawego eksperymentu naukowego, który miał wyjaśnić, „jak to możliwe, że obserwując innych ludzi, potrafimy określić, oczywiście mniej lub bardziej precyzyjnie, w jakim są stanie emocjonalnym. Inaczej mówiąc prof. Rizzolatti i jego współpracownicy odkryli neurobiologiczne podłoże empatii”³⁵. Włoscy badacze nazwali odkryte przez siebie komórki neuronami lustrzanymi.

Określenie to przyjęło się w neurobiologii, potem rozszerzono je na bardziej ogólne *mechanizmy lustrzane*. Pozwalają one bowiem na odbicie wewnętrznego stanu osoby obserwowanej w umyśle obserwatora. Kiedy widzimy jak ktoś krzywi się z bólu, potrafimy mniej więcej określić jego natężenie nawet jeśli nie wiemy, co konkretnie boli obserwowaną przez nas osobę. Kiedy widzimy kogoś uśmiechniętego, szukamy w jego otoczeniu czegoś, co nas rozbawi, a często sami mamy nagle lepszy humor. Wszystkie opisane wyżej zjawiska są przykładami działania mechanizmów lustrzanych, które jak się okazało są wyjątkowo liczne u ludzi. Reakcje lustrzane nie dotyczą jedynie planowania ruchu, bólu czy śmiechu. Praktycznie wszystkie stany umysłu mogą być w taki sposób przenoszone. Warto jednak w tym miejscu zwrócić uwagę na pewne zagadnienie. Otóż wbrew nazwie, mechanizmy lustrzane nie służą do kopiowania odczuć innych ludzi. To raczej sposób na pojawienie się stanu mózgu, jaki towarzyszy u obserwatora obserwowanej przez niego czynności. Inaczej mówiąc, widząc znudzenie na twarzy obserwowanej osoby, obserwator uaktywni te obszary mózgu, które działają, kiedy on sam się nudzi³⁶.

Wiedza dotycząca zjawiska mechanizmów lustrzanych ma duże znaczenie w procesie nauczania i wychowania:

Stający przed klasą nauczyciel, przygotowany do poprowadzenia lekcji, swoją postawą, wyrazem twarzy, głosem i gestem wyraża także stosunek do sytuacji, w jakiej się znajduje. Neurony/mechanizmy lustrzane uczniów działają i lekcja będzie dla nich w znacznej mierze taka, jak to, co poczują, obserwując nauczyciela. Jeśli jest znudzony, zniechęcony, zły lub obolały, takie też będą w znacznym stopniu umysły jego podopiecznych/słuchaczy. Na szczęście jest też odwrotnie. Uśmiech wywołuje stany towarzyszące uśmiechowi, a te zwykle nie bywają nieprzyjemne. Sposób mówienia sugerujący zaangażowanie obudzi je w umyśle ucznia. Ciekawość, z jaką nauczyciel pochyla się nad wynikiem doświadczenia, wzbudzi się również u jego podopiecznych³⁷.

Mechanizmy lustrzane wyjaśniają również proces tzw. zarażania się pozytywnymi emocjami, które w toku edukacji są odzwierciedlane w umysłach dzieci. Dlatego promowanie humanistycznych wartości i cnót człowieka, szeroko opisywanych w psychologii pozytywnej, odbywa się głównie poprzez modelowanie i naśladownictwo, czyli właśnie w toku mechanizmów lustrzanych.

³⁴ M. Kaczmarzyk, *Słowa, ewolucja i wychowanie czyli język jako przedłużenie mechanizmów lustrzanych*, [w:] *Przyszłość edukacji – edukacja przyszłości*, red. W. Welskop, Łódź 2014, s. 336.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże, s. 337.

Sukces i szczęśliwe życie zależą od siły charakteru, którą trzeba nabywać i którą trzeba wzmacniać w ciągu życia. Najłatwiej zaś nabywa się jej pod okiem dorosłych. Warunek jest jeden: dorośli także muszą ją posiadać³⁸.

Mając na względzie opisane mechanizmy lustrzane, mamy świadomość, jak silny wpływ na rozwój potencjału intelektualnego i osobowości ucznia, na motywację do nauki, poznawania i odkrywania złożoności świata mają osoby dla niego znaczące, czyli rodzice, nauczyciele, wychowawcy, ich postawa i język, jakim się posługują. Badania wykazują bowiem, że:

[...] język jest właśnie przedłużeniem mechanizmów lustrzanych. Kiedy słyszymy zdanie opisujące jakieś zdarzenie z udziałem ludzi, możemy sobie wyobrazić nie tylko ich reakcje czy bezpośrednie działania, ale także emocje, jakie im towarzyszyły. Język pozwala nam na wymianę wewnętrznych stanów umysłu bez bezpośredniej obserwacji, pozwala pokonać przestrzeń i czas. To zapewne nie przypadek, że obszary odpowiedzialne za poszczególne funkcje języka rozrzucone są po korze mózgowej w miejscach związanych z czynnościami, które opisują³⁹.

W związku z tym, iż język jest przedłużeniem mechanizmów lustrzanych, stanowi on jeden z najważniejszych nośników pozytywnego myślenia. W świetle powyższych badań wyraźnie widać jak ważnym czynnikiem w procesie edukacji jest sposób przekazu nauczyciela, odzwierciedlany w procesie mechanizmów lustrzanych ucznia. W trakcie odbioru informacji podawanych przez nauczyciela, uczeń odczuwa i odzwierciedla jego pasję i zaangażowanie bądź znużenie i zniechęcenie.

Refleksja nad znaczeniem empatii w kontekście funkcji języka jest w dyskursie dydaktycznym obecna od dawna. Nowością jest dzisiaj spojrzenie wyrastające na gruncie najnowszych odkryć neurobiologii [...]. Oddzielone dotąd od siebie dyscypliny takie jak lingwistyka, socjologia, neurobiologia i dydaktyka mogą przenikać się wzajemnie, dając nowy i poznawczo bardzo atrakcyjny obraz subiektywnej, ludzkiej, mentalnej rzeczywistości. Warto prowadzić ten dyskurs, bo dzięki zmianie punktu widzenia, każda z dyscyplin może dostrzec więcej, a to wzmacnia przekaz w stronę praktyków jak zawsze oczekujących wyjaśnień, na których można będzie oprzeć konieczne w dydaktyce zmiany⁴⁰.

Dzisiejsza wiedza z zakresu neurobiologii, neuropsychologii, neurodydaktyki, plastyczności mózgu i specjalizacji półkul mózgowych w odniesieniu do funkcji językowych, abstrakcyjnych czy wyobraźni powinna służyć nauczycielom do odpowiedniego wyboru takich metod, technik i środków przekazu, aby uczniowie o różnych poziomach zdolności czy preferencjach poznawczych mieli szansę na zainteresowanie się i zaangażowanie w proces edukacji. Edukacja nastawiona wyłącznie na sztywną realizację programów, która ma – na

³⁸ I. Majewska-Opielka, dz. cyt., s. 30.

³⁹ M. Kaczmarzyk, dz. cyt., s. 338.

⁴⁰ Tamże, s. 339.

ogół poprzez werbalizację treści – przekazać jak największą ilość informacji, bez wzmacniania krytycznego i kreatywnego myślenia jest wysiłkiem zmierzającym wyłącznie do wspierania lewej półkuli, czyli werbalnej, a zaniedbywania prawej, zdolnej do twórczej wyobraźni.

Ważne jest, aby nauczyciele, niezależnie od nauczanego przedmiotu, rozumieli istotę i znaczenie różnorodności działań prowadzących do zwiększania skuteczności edukacji. Drogą do tego celu jest przede wszystkim zmotywowanie własnych uczniów do zdobywania wiedzy, pracy, wysiłku. Skuteczne zmotywowanie i zaniepokojenie uczniów treściami kształcenia oraz inspirowanie i stymulowanie ich pozytywnej aktywności związanej z uczeniem się oraz indywidualna praca nad sobą jest pierwszym i kluczowym zadaniem nauczyciela⁴¹.

W literaturze przedmiotu proces motywacji rozumiany jest jako:

Proces regulacji, który pełni funkcję sterowania czynnościami, tak aby doprowadziły one do osiągnięcia określonego wyniku, którym może być zarówno zmiana zewnętrznego stanu rzeczy, jak zmiana w samym sobie, czy też zmiana własnego położenia⁴².

Najogólniej motywację definiuje się jako iloczyn atrakcyjności celu i subiektywnej oceny prawdopodobieństwa jego osiągnięcia. Oba czynniki muszą być spełnione, by można było uzyskać taki poziom motywacji wewnętrznej, który przyczyni się do podejmowania działań na rzecz osiągnięcia celu.

Aby zatem „powstała intencja podjęcia określonej działalności (dążenie do osiągnięcia określonego celu) człowiek musi mieć choćby słabą nadzieję, że cel, o który chodzi, da się osiągnąć, czy też czynność, którą chce podjąć da się wykonać. Przekonania takie tworzą się na podstawie nagromadzonej przez człowieka wiedzy, która umożliwia orientację w aktualnej sytuacji i ocenę możliwości. Wiedza ta ma charakter złożony: dotyczy nie tylko tego, co jest, lecz i tego, co może być; nie tylko możliwości obiektywnych, lecz i możliwości własnych (własnej kompetencji), nie tylko tego, co potrafi w danych warunkach dokonać sama jednostka, lecz także tego, na jaką pomoc od innych może liczyć lub jakich przeszkód może się spodziewać⁴³.

W obliczu tej wiedzy widać, jak dużą rolę do odegrania ma nauczyciel, by zainspirować i zainteresować uczniów przekazywaną przez siebie wiedzą, sprawić by uczniowie wierzyli w swoje możliwości oraz kompetencje, by chcieli tę wiedzę zrozumieć, osiągnąć i jednocześnie pokazywać swoją pasję, którą uczniowie w toku mechanizmów lustrzanych będą podzielać.

Należy również podkreślić, jak duży wpływ ma nauczyciel na pokonywanie przez uczniów poszczególnych kryzysów rozwojowych opisanych przez Erika

⁴¹ J.P. Sawiński, *Jak zwiększyć skuteczność szkolnej edukacji*, Warszawa 2016, s. 9.

⁴² J. Reykowski, *Emocje i motywacja*, [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, Warszawa 1977, s. 579.

⁴³ J. Reykowski, *Procesy emocjonalne, motywacja, osobowość*, [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, Warszawa 1992, s. 86.

Eriksona, w których niezwykle istotne są właśnie wiara ucznia we własne możliwości, rozwijanie poczucia kompetencji i sprawstwa. Zgodnie z koncepcją Eriksona:

Dzieciństwo to okres trzech kolejno po sobie następujących kryzysów normatywnych [...]. Dla okresu wczesnego dzieciństwa jest to kryzys «autonomia *versus* wstyd i wątpliwości», dla średniego dzieciństwa kryzys «inicjatywa *versus* poczucie winy», a wiek szkolny wypełnia kryzys «pracowitość *versus* poczucie niższości» [...]. W efekcie pomyślnego rozwiązania tych trzech kryzysów osobowość dziecka zostaje wzbogacona o nowe komponenty, nowe jakości ego, których najbardziej intensywny rozwój przypada na daną fazę rozwoju⁴⁴.

Pomyślny przebieg pierwszego z tych kryzysów sprawia, że „dziecko zaczyna doświadczać własnej, autonomicznej woli, a coraz więcej lepiej opanowanych umiejętności stanowi podstawę dla wyraźnie domagającej się w tym wieku zaspokojenia potrzeby autonomii i niezależności”⁴⁵. Warto podkreślić rolę szkoły i wpływ nauczycieli na to, by kolejne kryzysy rozwojowe, jakimi są: inicjatywa *versus* poczucie winy oraz pracowitość *versus* poczucie niższości, miały prawidłowy przebieg umożliwiając ukształtowanie takich cech jak: poczucie inicjatywy, przedsiębiorczość, poczucie fachowości, adekwatności, produktywności i kompetencji, do czego wsparcie ze strony nauczyciela i pozytywne doświadczenia uczniów w obszarze edukacji są niezwykle potrzebne.

Edukacja oparta na zaufaniu i szacunku stanowi zatem istotny element pracy dydaktycznej i wychowawczej. Prospołeczne modelowanie oparte jest na przekonaniu, że właściwa, etyczna, wewnętrznie spójna postawa nauczyciela, sama w sobie będąca postawą prospołeczną w relacjach z innymi osobami, ulega naturalnemu przyswajaniu przez młodzież zarówno w procesie naśladownictwa, jak i wyżej opisanych mechanizmach lustrzanych. Podobnie jest z postawą wspierającą pomysłowość, twórczość i kreatywność.

Siła takiego prospołecznego oddziaływania jest nieoceniona. Właściwy przykład jest znacznie bardziej skuteczny niż najbardziej wyrafinowane metody, gdy za nimi stoi osoba chłodnego terapeuty, która sama łamie podstawowe zasady szacunku i godności wobec drugiej osoby⁴⁶.

Celem wdrażania założeń psychologii pozytywnej w domu i w szkole jest kształtowanie „pięciu podstawowych cech charakteru: proaktywności, poczucia własnej wartości, pozytywnego myślenia, spójności wewnętrznej i poczucia obfitości w życiu”⁴⁷. Poczucie obfitości to z kolei dostrzeganie dóbr tego świata,

⁴⁴ I. Brzezińska, K. Appelt, B. Ziółkowska, *Psychologia rozwoju człowieka*, [w:] *Psychologia akademicka*, red. J. Strelau, D. Doliński, Gdańsk 2010, s. 208.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ R. Opora, *Resocjalizacja, wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*, Kraków, 2013, s. 14.

⁴⁷ I. Majewska-Opiełka, dz. cyt., s. 241.

cieszenie się nimi i związane z nim uczucie wdzięczności. Wszystko to stanowi jeden z ważniejszych warunków szczęścia i dobrostanu człowieka. Szkoła jest zatem cennym miejscem, a edukacja pozytywna dobrym sposobem na realizację tych wartości. „Wychowanie dzieci to w rzeczywistości twórcza praca kształtująca naszych następców”⁴⁸.

Logodydaktyka jako skuteczne narzędzie w drodze do sukcesu w edukacji

Logodydaktyka opiera się na:

[...] właściwie rozumianej skuteczności działania i permanentnym rozwoju. Pozwala na znalezienie własnego, unikatowego pomysłu na siebie. Pomaga ustalić wizję i misję życia. Zakłada doskonalenie charakteru i niezbędnych do skutecznego działania kompetencji psychologicznych. Posługując się wieloma specjalnie dobranymi zadaniami, ćwiczeniami, pozwala na nadanie życiu własnego sensu (*logos*) oraz działanie godne z misją i wizją życia⁴⁹.

Termin *logodydaktyka* oraz jego filozoficzne założenia opierają się na koncepcji logoterapii opracowanej przez wybitnego austriackiego psychiatrę Viktora Frankla. Nazwa pochodzi od greckiego słowa *logos*, które oznacza sens. Filozofia tego nurtu opiera się zatem na najważniejszej dla człowieka wartości, pozwalającej przetrwać nawet w najtrudniejszych okolicznościach – na sensie życia. Owa wartość jest niezwykle ważna w pracy nauczycieli, którzy nie tylko nauczają innych, lecz także wychowują, modelując swoją postawą postawy uczniów. Odnalezienie sensu naszego życia i pomoc uczniom we właściwym wyborze własnej drogi życiowej nabiera szczególnego znaczenia w dzisiejszych czasach, w których tak wszechobecna jest pogonia za sukcesem, dobrami materialnymi i prestiżem. W odpowiedzi na tendencje współczesnego człowieka Frankl nawoływał do refleksji słowami:

Nie gońcie za sukcesem – im bardziej ku niemu dążycie, czyniąc z niego swój jedyny cel, tym częściej on was omija. Do sukcesu bowiem, tak jak do szczęścia, nie można dążyć, musi on z czegoś wynikać i występuje jedynie jako niezmierzony rezultat naszego zaangażowania w dzieło większe i ważniejsze od nas samych lub efekt uboczny całkowitego oddania się drugiemu człowiekowi⁵⁰.

Logoterapia i logodydaktyka stanowią doskonałe narzędzia, by ową kulturę edukacji, jej głęboki sens oraz wartość krzewić i podtrzymywać. Ze względu na ogromny zakres tej wiedzy nie będę jej szczegółowo omawiać, podkreślę tylko

⁴⁸ Tamże, s. 232.

⁴⁹ Tamże, s. 66.

⁵⁰ V. Frankl, *Człowiek w poszukiwaniu sensu*, Warszawa 2011, s. 17.

dużą wartość logoterapii zorientowanej na przyszłość i poczucie sensu w życiu w odróżnieniu od psychoanalizy zorientowanej na deterministycznej przeszłości. Zgodnie z logoterapią „znalezienie sensu życia jest u człowieka najpotężniejszą siłą motywującą [...]. Jest to wola sensu w odróżnieniu od freudowskiej zasady przyjemności czy adlerowskiej woli mocy”⁵¹. W logoterapii człowiek jest „konfrontowany z sensem własnego życia i zostaje nań przeorientowany”⁵², co nie tylko prowadzi do życia pełnego sensu, lecz także zabezpiecza przed nerwicami i egocentryzmem, tak wszechobecnymi w dzisiejszych czasach. „Mądrymi nie czyni nas rozpamiętywanie przeszłości, ale odpowiedzialność za przyszłość”⁵³.

Ze względu na specyfikę dzisiejszych czasów uważam za niezwykle ważne oparcie współczesnej edukacji na myśli Frankla, zawartej w szczegółowym opisie opracowanej przez niego logoterapii, i wyrosłej na niej logodydaktyce, opisanej w publikacji Iwony Majewskiej-Opiełki *Logodydaktyka w edukacji*. Logodydaktyce przyświeca założenie, że:

Sukces to osiągnięcie zamierzonych celów przy jednoczesnym cieszeniu się drogą, która do nich prowadzi, to harmonia w wielu obszarach życia – w zasadzie wszystkich. Człowiek może mówić o sukcesie wtedy, kiedy ma czyste sumienie; kiedy posługuje się w życiu metodami, które akceptuje zarówno on sam, jak i społeczeństwo; kiedy ma bliskich sobie ludzi i życie emocjonalne takie, jakie jest mu potrzebne do szczęścia; kiedy jego życie zawodowe się rozwija, kiedy czuje, że się doskonali; kiedy ma cele większe niż on sam, czyli zajmują go sprawy społeczne czy sprawy świata – dąży do tego, by świat stawał się lepszym miejscem do życia; kiedy jest pełen energii, sił witalnych i może cieszyć się tym wszystkim co wniósł w swoje życie i co wnieśli w nie inni; kiedy ma określony styl życia, czyli wie co jest dla niego na prawdę ważne i systematycznie wprowadza to do swojego życia⁵⁴.

Można sądzić, iż opis ten, dotyczący spełnionego i szczęśliwego człowieka, człowieka sukcesu, jest nazbyt optymistyczny. Tylko z pozoru, psychologia pozytywna zakłada bowiem, że nie jest koniecznym warunkiem spełnienia wszystkich wymienionych stylów funkcjonowania w jednym czasie, w równym stopniu, z jednakową siłą i natężeniem. Z całą pewnością uzyskanie takiego stanu jest efektem rozwoju, pokonywania trudności, wyciągania wniosków także z trudnych doświadczeń, procesem budowania samoświadomości i samokontroli, a także akceptacji wobec tego, co nam się nie udało, stawiania celów, wytrwałego dążenia do nich oraz pamiętania, że jesteśmy tu i teraz, częścią większego świata, większej społeczności. Nie ma większego sukcesu ponad wartość miłości i wdzięczności, z którymi można budować coraz lepszy świat.

⁵¹ Tamże, s. 151.

⁵² Tamże, s. 150.

⁵³ I. Majewska-Opiełka, dz. cyt., s. 55.

⁵⁴ Tamże, s. 33–34.

Zadania poradni psychologiczno-pedagogicznych w zakresie wspierania w rozwoju uczniów wybitnie uzdolnionych. Blaski i cienie tej pomocy

Pracując od wielu lat w poradni, zauważam wiele pozytywnych zmian w zakresie przepisów prawa oświatowego dotyczących wspierania w rozwoju uczniów zdolnych. Do niedawna klientami poradni były głównie dzieci z trudnościami z nauką, zaburzeniami zachowania i innymi deficytami rozwojowymi. Aktualnie sytuacja ta uległa zmianie i do poradni napływa coraz więcej wniosków o diagnozę uczniów wybitnie uzdolnionych. Ich celem jest uzyskanie opinii w sprawie indywidualnego toku bądź programu nauki dla takich uczniów.

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 roku w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych, do zadań statutowych poradni należy diagnozowanie poziomu rozwoju umysłowego dzieci i młodzieży, w tym predyspozycji i uzdolnień, oraz wydawanie opinii w sprawie objęcia uczniów wybitnie uzdolnionych indywidualnym programem lub tokiem nauki. Ponadto Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach określa, iż „pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniowi w przedszkolu, szkole i placówce polega na rozpoznawaniu i zaspakajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia, wynikających w szczególności ze szczególnych uzdolnień”⁵⁵.

Nastawienie MEN i szkolnictwa do pracy z uczniami zdolnymi staje się zadaniem priorytetowym. Prowadzi to do pozytywnego efektu w postaci wyłaniania jak największej liczby uczniów zdolnych objętych indywidualnym programem nauki w zakresie przedmiotu wskazanego w opinii. Polityka oświatowa, umożliwiająca nauczycielowi dodatkowe wynagrodzenie za pracę z pojedynczym zdolnym uczniem w ramach realizacji indywidualnego programu nauki, jest zatem w pełni uzasadniona. A jednak w tych okolicznościach – zdawałoby się, że ze wszech miar pozytywnych – zauważa się pewne niedociągnięcia, a nawet nadużycia, w postaci stale rosnącej liczby, wręcz „fali”, zgłoszeń uczniów na badania do poradni, pretendujących do miana uczniów wybitnie uzdolnionych.

Jak wspomniano, Rozporządzenie przewiduje możliwość objęcia takich uczniów indywidualnym tokiem lub programem nauki już od drugiej klasy

⁵⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych, Dz. U. z 2013 r., poz. 199.

szkoły podstawowej bądź, w uzasadnionych przypadkach, nawet po śródrocznej klasyfikacji ucznia. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 19 grudnia 2001 roku w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki:

§ 3. Uczeń może realizować indywidualny program lub tok nauki na każdym etapie edukacyjnym i w każdym typie szkoły.

§ 4. Zezwolenie na indywidualny program lub tok nauki może być udzielone po upływie co najmniej jednego roku nauki, a w uzasadnionych przypadkach – po śródrocznej klasyfikacji ucznia.

[...]

§ 6. Dyrektor szkoły, po otrzymaniu wniosku i indywidualnego programu nauki, zasięga opinii rady pedagogicznej oraz opinii publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej⁵⁶.

Ustawa nie precyzuje natomiast kryteriów, jakie ma dany uczeń spełniać. Na poziomie klasy pierwszej lub drugiej szkoły podstawowej trudno wymagać wykazania się osiągnięciami w konkursach bądź olimpiadach przedmiotowych od dzieci, które nie miały jeszcze okazji w nich uczestniczyć. Nie mniej jednak wyłania się paradoks zabiegania szkół, poprzez wysyłanie dużej liczby dzieci, często tylko piątkowych, z wnioskiem do poradni w celu zdiagnozowania poziomu ich rozwoju i ewentualnego przyznania indywidualnego toku nauki. Weryfikacja zdolności takich uczniów opiera się głównie na badaniu testami zdolności ogólnych, w których iloraz IQ staje się najważniejszą metodą weryfikacji owych zdolności. Fakt ten wzbudza duże kontrowersje, szczególnie w przypadku uczniów, którzy wysokiego wyniku w takich testach nie uzyskują, nie posiadają dyplomów potwierdzających osiągnięcia, a są kierowani na badania do poradni właśnie w celu zdiagnozowania szczególnych uzdolnień. W efekcie tego otrzymują oni decyzję odmowną. Na poradni spoczywa zatem trudne zadanie ustalenia, w jaki sposób wyjaśnić uczniom przyczynę odmowy wydania zgody na indywidualny program lub tok nauki, tak by tym ambitnym, pilnym i jednak wyróżniającym się na tle klasy dzieciom, nie obniżyć poczucia wartości, czyli jednego z najważniejszych czynników życiowego sukcesu. Tego rodzaju decyzje są kontrowersyjne, budzące wręcz pytanie o ich etykę i zasadność zadania spoczywającego na poradniach. Czy na pewno jest ona właściwym miejscem takich rozstrzygnięć? W czasach reformy oświaty, braku etatów i godzin dla nauczycieli kierowanie na badania uczniów wyłącznie wyróżniających się na tle klasy staje się pewnym nieporozumieniem i nadużyciem ze strony samych

⁵⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 19 grudnia 2001 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń za indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki, Dz. U. 2002 r. Nr 3, poz. 28.

nauczycieli, którzy – rozbudzając nadzieje uczniów i ich rodziców na możliwość uzyskania indywidualnego toku nauki – stawiają wszystkich biorących w tym procesie udział nierzadko w kłopotliwej sytuacji, w której sam uczeń staje się i bohaterem, i ofiarą zarazem. Rozsądek nakazuje więc, by przyjąć odpowiednie kryteria diagnostyczne i nie wydawać zezwolenia na indywidualny tok lub program nauki wszystkim zgłaszającym w tej sprawie uczniom. Ważne jest, by kryteria te były określone w zapisie Ustawy i nie dochodziło w tym zakresie do roszczeniowej postawy szkół i rodziców, o co łatwo, gdy przepisy nie określają jasno zasad i wymagań.

Obecna sytuacja, dotycząca wspierania w rozwoju uczniów zdolnych poprzez wydawanie przez poradnie odpowiednich opinii do szkół, wymaga przyjrzenia się na nowo przepisom oświatowym oraz podjęcia jasno sprecyzowanych ustaleń prawnych i systemowych, by umożliwić uczniom wybitnie uzdolnionym dodatkową indywidualną pracę w zakresie ich pasji i talentów poprzez realizację indywidualnego toku nauki, oraz by zapobiegać sytuacji narażania dzieci na ryzyko pomyślnych bądź niepomyślnych dla nich wyników badań w poradni. Celem działań poradni jest bowiem pomoc udzielana dzieciom i ich rodzicom, budowanie wiary we własne możliwości ucznia, nie zaś ich podważanie, szczególnie że sprawa dotyczy tak wrażliwego zagadnienia, jakim jest potencjał rozwojowy i intelektualny ucznia. Liczne badania psychologiczne wyraźnie podkreślają, jak ogromny wpływ na osiągnięcia i sukcesy człowieka ma samoocena oraz poczucie wartości.

Działania szkół i założenia MEN w kierunku wspierania rozwoju uczniów zdolnych są ze wszech miar pozytywne i wpisują się w założenia psychologii pozytywnej, podkreślającej wartość rozwoju mocnych cech i zasobów ucznia. Nie mniej jednak cały system przepisów regulujących tak ważne kwestie, dotyczące diagnozowania, podejmowania decyzji bądź opiniowania w tej sprawie, również musi opierać się na tych wartościach, by ten cel w pełni osiągać.

Filary edukacyjnego sukcesu

Aby sukces edukacyjny stał się także sukcesem życiowym i osobistym uczniów, warto zwrócić uwagę na te czynniki, które nie tylko zapewniają uzyskiwanie dobrych ocen w edukacji szkolnej, lecz także przynoszą długofalowe efekty tej pracy w przyszłości. Autorka publikacji *Psychologia sukcesu* zwraca uwagę na kilka istotnych aspektów, które nazywa filarami oraz zasadami sukcesu. Wymienia siedem takich zasad: branie odpowiedzialności za swoje życie, budowanie relacji z innymi (jako klucz do sukcesu), nastawienie na zmiany, szukanie okazji

(zauważanie okazji), życie z pasją, świadomość (określenie swoich priorytetów) oraz koncentracja się na jednej rzeczy⁵⁷.

Zdawałoby się, że zasady te są dość oczywiste, a jednak posiadają szczególne uzasadnienie. Zasada pierwsza odnosi się do odpowiedzialności, na której edukacja i wychowanie powinny się opierać, by w procesie modelowania zachowań, czy wyżej opisanych mechanizmów lustrzanych, uczyć młode pokolenie tego, że właśnie w odpowiedzialności tkwi największy życiowy sukces. Odpowiedzialność nie jest tu rozumiana jako uciążliwy bagaż poczucia winy, lecz jako wyraz wolności i możliwości w podejmowaniu życiowych zadań z pełną empatyczną wrażliwością wobec własnych potrzeb i cudzych granic. Osoby, które cechują się odpowiedzialnością, wiedzą, że nie mają pełnej kontroli nad swoim życiem, lecz ponoszą konsekwencje tego, jak z niego korzystają, uznając zasadę, iż „nawet gdy nie mamy bezpośredniego wpływu na to co nam się przydarza, to jesteśmy w pełni odpowiedzialni za nasze reakcje”⁵⁸. I przeciwnie – deficyt tej umiejętności prowadzi często do błędnych sposobów interpretacji zdarzeń, jak: obwinianie losu za złą passę, okazywanie bezradności, złośczenie się i obwinianie innych⁵⁹. W dużym stopniu poczucie odpowiedzialności determinuje sposób, w jaki postrzegamy własne doświadczenia: „Od nas zależy czy skupimy się na pozytywnych, czy negatywnych aspektach, a ten wybór decyduje o tym jak odbieramy nasze życie”⁶⁰. Szczęście bowiem „nie zależy od tego, co na zewnątrz nas, ale od tego jak to widzimy”⁶¹.

Zasada druga, dotycząca budowania relacji z innymi ludźmi, także jest, zdawałoby się, oczywista, jednak w dzisiejszym indywidualistycznym świecie bywa spychana na margines. Skoro człowiek jest częścią przyrody, to z pewnością podobne prawidłowości, jak i zasady naturalne rządzą także nim. Nietrudno zaobserwować, że w naturze istnieje współzależny system ekologiczny, co z pewnością dotyczy także rozwoju społeczeństw. Kierunek tego rozwoju przebiega od pełnej zależności niemowlęcia, które bez oparcia w innych nie przetrwa, poprzez stopniowe uczenie się niezależności, autonomii, po etap współzależności.

Natura jest synergią. Właściwie słowo *ekologia* opisuje synergię w naturze – wszystko jest ze sobą wzajemnie powiązane. Szczyt siły twórczej osiąga się w związkach [...]. Podobnie jest w przedsiębiorstwie czy w rodzinie – tam również związek pomiędzy jej członkami jest zasadniczą siłą tworzącą synergię. Im prawdziwiej wszyscy są zaangażowani, im szczerzej i dłużej uczestniczą w analizowaniu i rozwiązywaniu problemów, tym bardziej są twórczy i tym większe jest ich oddanie temu co stworzyli⁶².

⁵⁷ J. Leary-Joyce, *Psychologia sukcesu*, Warszawa 2012, s. 113–205.

⁵⁸ Tamże, s. 114.

⁵⁹ Tamże, s. 113.

⁶⁰ Tamże, s. 116.

⁶¹ I. Majewska-Opiełka, dz. cyt., s. 34.

⁶² S. Covey, *Siedem nawyków skutecznego działania*, Warszawa 1996, s. 303.

Podobną wartość stanowi synergia wzajemnej współpracy między uczniami w klasie i w szkole:

Na początku bezpieczne środowisko pozwala ludziom na prawdziwe otwarcie się, słuchanie innych i uczenie się od siebie nawzajem. Potem przychodzi burza mózgów, kiedy duch oceny podporządkowany jest duchowi twórczości, wyobraźni i intelektualnej współpracy. I wtedy zdarza się absolutnie niezwykle zjawisko. Pod wpływem tego zafascynowania nowym zaufaniem, nowymi pomysłami i nowymi kierunkami, które choć trudne do zdefiniowania, są niemal namacalne dla uczniów, przemienia się cała klasa. Synergia sprawia, że grupa jakby podpisuje zbiorową zgodę na podporządkowanie sobie starych scenariuszy i napisanie nowego⁶³.

Trudno wyobrazić sobie lepszą współpracę uczniów w szkole niż właśnie opisany przykład synergicznego współdziałania i współpracy między nimi a nauczycielami.

Niestety wiele osób myli współzależność z zależnością, a to dwie zupełnie różne postawy. Nie ma bowiem prawdziwej współzależności bez niezależności, jaką jest postawa dojrzała, odpowiedzialna, wolna, wynikająca z poczucia wewnętrznej kontroli, przejawiająca się szacunkiem wobec własnych i cudzych praw. Niezależność i współzależność – jakże istotne wartości opisywane przez Covey'a w *Siedmiu nawykach skutecznego działania* – stanowią istotny wybór i wymiar ludzkiego istnienia. „Prawdziwy szacunek dla samego siebie pochodzi z władzy nad sobą, z prawdziwej niezależności [...]. Niezależność jest osiągnięciem. Współzależność jest wyborem – możliwym tylko dla osób prawdziwie niezależnych”⁶⁴. Wiele ludzkich aktywności wymaga umiejętnej współpracy i właściwych relacji z innymi. Aby osiąść tak cenną w życiu umiejętność, edukacja szkolna również powinna sprzyjać kształtowaniu współdziałania wśród dzieci i młodzieży. Warto i należy w procesie edukacji oraz wychowania dbać i wspierać w rozwoju każdą indywidualność, a także uczyć zdrowych, dobrych relacji, które w drodze do realizacji celów mają ogromne znaczenie. Autorka *Psychologii sukcesu* wyraźnie podkreśla, iż budowanie relacji z innymi powinno opierać się na „ważnym słuchaniu, okazywaniu empatii, byciu uczciwym, spójnym, autentycznym, na szczerym zaangażowaniu oraz unikaniu pochopnych wniosków”⁶⁵.

Psychologia pozytywna wpisuje się w te refleksje, podkreślając ogromną wartość dobrych relacji z innymi ludźmi, które stanowią jeden z najważniejszych czynników dobrostanu psychicznego człowieka, dobrego życia, a także jeden z najważniejszych warunków zabezpieczających przed często występującą obecnie depresją wśród dzieci i młodzieży.

⁶³ Tamże, s. 283.

⁶⁴ Tamże, s. 195.

⁶⁵ J. Leary-Joyce, dz. cyt., s. 135–139.

Zakończenie

Warto postawić w tym miejscu filozoficzne pytanie o to, co tak naprawdę stanowi o sukcesie człowieka – czy to, co posiada (łącznie z tytułami, stanowiskami), czy to, kim jest, jaki poziom świadomości oraz rozwoju moralnego i etycznego osiągnął, by nie tylko czerpać radość z życia, lecz także umieć się nią dzielić z innymi. Pytanie o wartość oraz cel edukacji i wychowania młodego pokolenia jest z pewnością istotne dla każdego nauczyciela, pedagoga, osoby, która uczy i wychowuje. Na edukację składają się bowiem nie tylko treści wynikające z podstawy programowej, lecz także wartości, które za nimi stoją, a także postawa i osobowość samego nauczyciela. Już starożytni Grecy posiadali wspaniałą filozofię, na którą składały się trzy następujące po sobie słowa: *etos*, *patos* i *logos*. Uznali je za istotę wzajemnej komunikacji opartej na empatii i próbie rozumienia drugiej osoby, a kolejność wymienionych wartości, poczynawszy właśnie od etosu charakteru, a skończywszy na werbalnym przekazie, jest z całą pewnością nieprzypadkowa. Osobowość nauczyciela empatycznego, pełnego życzliwej akceptacji i tolerancji wobec uczniów, potrafiącego oprzeć swoją pracę na współpracy i szacunku, przy właściwie pojętym spójnym systemie wymagań, określającym w sposób jasny i precyzyjny to, co dobre lub złe w odniesieniu do fundamentalnych zasad etycznych, zdaje się podstawową wartością w pracy nauczyciela.

Sukces edukacyjny, jako wstęp do kolejnych życiowych osiągnięć, to nie tylko osiągnięcia, wyniki, punkty, choć i te są ważne, lecz nade wszystko uzyskany w procesie nauczania i wychowania etos charakteru i osobowości; to sukces wewnętrzny, poczucie odpowiedzialności, bezpieczeństwa i wewnętrznej kontroli, bez których trudno podejmować śmiałe, odważne, a także rozważne, decyzje i wyzwania. Wiele cennej wiedzy oraz narzędzi sprzyjających realizacji pozytywnej wizji i misji edukacji przynoszą założenia psychologii pozytywnej, logoterapii, logodydaktyki, *mindfulness*, które skoncentrowane są na wartościach humanistycznych, na eudajmonistycznym wymiarze życia człowieka, rozwoju pozytywnych cech i cnót zapewniających życie dobre, godne i szczęśliwe.

Edukacja, która uwzględnia wymienione wartości oraz cnoty człowieka, z pewnością może być uznana za edukację sukcesu, gdzie o sukcesie stanowi wszechstronny rozwój młodego człowieka, jego intelektu, emocji, duchowości, czyniący z niego człowieka autonomicznego, otwartego na wiedzę, twórczego i kreatywnego, a także wrażliwego, empatycznego w relacjach z innymi; człowieka, który potrafi zarówno wytrwale dążyć do celu swoich marzeń i pragnień, jak i słuchać innych, uwzględniając w realizacji siebie szerszą perspektywę, w tym punkt widzenia, potrzeby, emocje i wartości innych ludzi. „Wychowanie i edukacja to wspólna podróż dorosłych i powierzonych im dzieci”⁶⁶. Ważne by wziąć

⁶⁶ I. Majewska-Opiełka, dz. cyt., s. 64.

za tę podróż odpowiedzialność, by była ona ciekawa i wartościowa, stanowiła piękną przygodę w dążeniu do odkrywania i poznawania świata w poszukiwaniu sensu życia i w dążeniu do szczęścia, a także by była ona miejscem przyjaznym, bezpiecznym i wolnym, sprzyjającym rozwojowi cnót charakteru, gdzie miłość, współczucie i wdzięczność są celem, drogą i kresem tej podróży.

„Są dwa rodzaje trwałej spuścizny, jakie możemy zostawić naszym dzieciom: jedną są korzenie, drugą – skrzydła”⁶⁷. Mając na względzie tak ważne czynniki rozwoju potencjału dzieci i młodzieży, jak: pozytywne więzi i bliskość z osobami z najbliższego otoczenia, zapewniające poczucie bezpieczeństwa, sprawstwa, wolności i autonomii, oraz sprzyjanie rozwojowi wrażliwości, otwartości, zaufania i współczucia rozwijamy ich proaktywność będącą niewątpliwie skrzydłami sukcesu.

Bibliografia

- Brzezińska I., Appelt K., Ziółkowska B., *Psychologia rozwoju człowieka*, [w:] *Psychologia akademicka*, red. J. Strelau, D. Doliński, GWP, Gdańsk 2010.
- Carr A., *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu i ludzkich siłach*, Z.A. Królicki, Zysk i S-ka, Poznań 2009.
- Covey S., *Siedem nawyków skutecznego działania*, przekł. I. Majewska-Opiełka, Medium, Warszawa 1996.
- Czapiński J., *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka*, PWN, Warszawa 2004.
- Frankl V., *Człowiek w poszukiwaniu sensu*, przekł. A. Wolnicka, Czarna Owca, Warszawa 2011.
- Kaczmarzyk M., *Słowa, ewolucja i wychowanie, czyli język jako przedłużenie mechanizmów lustrzanych*, [w:] *Przyszłość edukacji – edukacja przyszłości*, red. W. Welskop, Wydaw. Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauki o Zdrowiu w Łodzi, Łódź 2014.
- Kiyosaki R., *Dlaczego piątkowi uczniowie pracują dla trójkowych, a czwórkowi zostają urzędnikami*, przekł. N. Pińkowska, K. Szramko, Instytut Praktycznej Edukacji, Osielsko 2013.
- Leary-Joyce J., *Psychologia sukcesu*, przekł. J. Sawicki, Polskie Wydaw. Ekonomiczne, Warszawa 2012.
- Majewska-Opiełka I., *Logodydaktyka w edukacji*, GWP, Sopot 2014.
- Muszyński W., *Miłość, wierność i uczciwość na rozstajach współczesności*, Adam Marszałek, Toruń 2008.
- Nikodemka J., *Przepis na geniusza*, [w:] *Sekrety geniuszu. Poznać i zrozumieć człowieka*, red. J. Nikodemka, G+J Gruner + Jahr Polska, Warszawa 2011.
- Opora R., *Resocjalizacja, wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*, Impuls, Kraków 2013.
- Reykowski J., *Emocje i motywacja*, [w:] *Psychologia*, PWN, Warszawa 1977.

⁶⁷ S. Covey, dz. cyt., s. 339.

- Reykowski J., *Procesy emocjonalne, motywacja, osobowość*, [w:] *Psychologia ogólna*, red. T. Tomaszewski, PWN, Warszawa 1992.
- Roberts T., *Mindfulness. O sztuce uważności*, przekł. S. Pikiel, GWP, Sopot 2015.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 19 grudnia 2001 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń za indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki, Dz. U. 2002 r. Nr 3, poz. 28.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych, Dz. U. z 2013 r., poz. 199.
- Sawiński J.P., *Jak zwiększyć skuteczność szkolnej edukacji*, Difin, Warszawa 2016.
- Stahl B., Goldstein E., *Uważność. Trening redukcji stresu metodą mindfulness*, przekł. A. Sawicka-Chrapkiewicz, GWP, Sopot 2015.
- Trzebińska E., *Psychologia pozytywna*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Wind Y., Crook C., Gunther R., *Umysł – nasze prawdziwe oczy. Jak odrzucić przestarzałe schematy myślenia*, Studio Emka, Warszawa 2006.

Educational success in field of positive psychology

Abstract: Knowledge from the field of positive psychology, concentrated around values and personal resources, serves as a basis for effective education. Positive psychology emphasizes the value of work founded in resources and personal strengths, his virtues, merits, and developmental potential conducive to self-realization, transgression, and achieving psychological wellbeing in pursuit for happiness in the hedonistic and eudemonistic dimension. In this article, the author discuss psychological aspects of educational success, which includes not only tests and result oriented approach, but above that universal progress of students, their attitudes and values. Only if we take into consideration broad spectrum of human capabilities in the process of education, as well as highlight the importance of good and meaningful live, we will be able to open the doors for personal and educational success in live of all pupils.

Keywords: autonomy, educational success, emotional self-control, cooperation, creativity, logodidactics, positive psychology, psychological wellbeing

Słowa kluczowe: autonomia, kreatywność, logodydaktyka, poczucie dobrostanu psychicznego, psychologia pozytywna, samokontrola emocjonalna, sukces edukacyjny, współpraca

